

Становище
от проф. д-р Иван Илиев Камбуров
на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор”
Разработен във: СУ „Св. Кл. Охридски“, Факултет класически и нови филологии,
катедра „Класически Изток“
Професионално направление: 2.1.Филология,

Научна специалност: „Литература на народите на Европа,
Америка, Африка, Азия и Австралия” (Индийска литература и култура)
Автор: Антония Иванова Начева
Тема: „Концепцията анандамая коша според Ади Шанкара ачаря“

1. Данни за докторантурата, дисертацията, автореферата и публикациите.

Антония Иванова Начева е зачислена със заповед: РД 20-71/17.01.2020 г. за редовен докторант към катедра „Класически Изток“ на СУ „Св. Климент Охридски“ и отчислена с право на защита на 10.02.2023 г. Утвърдената тема на дисертационния труд е „Концепцията анандамая коша според Ади Шанкара ачаря“ с научен ръководител проф. д-р Милена Братоева. Обучението в докторската програма е осъществено по утвърден индивидуален план. Докторантът е положил отлично предвидените в Индивидуалния учебен план изпити. Дисертационният труд е обсъден и предложен за защита от катедра „Класически Изток“. Констатираме, че не са допуснати процедурни нарушения и са спазени всички разпоредби в Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени в СУ „Св. Климент Охридски“.

Представеният текст е интердисциплинарен и е осъществен през призмата на филологическия подход и при наличие на философската рецепция по отношение предмета на изследване..

Дисертацията според мен има оригинален характер не само защото в нашата научна мисъл не са провеждани изследвания по тази тема, както по факта на теоретичната актуалност на предмета на изследване но и по образцовият начин на реализиране на този проект. За съжаление във формата на становище едва ли бих могъл да представя изключителното позитивно отношение към този текст, който ме връща към десетгодишните ми занимания посветени на философията на индийския Хегел – Шанкара.

Няма да сгрешим ако приемем, че Шанкара е може би най-яркия представител в историята на индийската мисъл до този момент. Той е изключителен религиозен философ, поет-мистик, ортодоксален теолог и реформатор, основател на манастири и странстващ проповедник, блестящ полемист и традиционалист. Не случайно с неговите над 330 текста тълкуващи „тройния канон“ на веданта и създадени само за 32 години живот формират концепцията на философската система - адвайта-веданта, най-влиятелната школа в индийската мисъл и довела то теоретичното преодоляване на будизма и изтласкването на неговото влияние извън Индия.

Адвайта-веданта на Шанкара 8 в. (букв. недвойствено завършване на ведите) е типичен образец на завършена система на абсолютния монизъм, която завършва творческия период на индийската философия. Шанкара осъществява анализ на кардиналната за индийската философска мисъл идея за освобождение (мокша) и предлага решение противоположно на будистката „атмавада“ което за индийската култура се оказва ако не окончателно, то във всеки случай основно.

Неговият философски подход предлага постигането на освобождението със семантични средства – всички състояния на психиката, които са представени като субективни преживявания последователно се описват с помощта на семантични правила (вичара), при което психичните феномени не се явяват знаци за състояния на съзнанието, а обективирани по този начин те са нещо външно и чужди за съзнанието.

Парадоксът е в това, че в тази система за разлика от будизма „състоянието“ освобождение не се постига, а се разяснява, тъй като освобождението винаги „е“, то е налично битие, но то трябва да се осъзнае. Но описанието на тези състояние чрез традиционните средства на достоверното познание са източник на неистинно знание и поради това във веданта се въвежда особен вид откровение на Брахмана - "апарокша-анубхути" ("неприсъствено постигане", то е "анубхава" непосредствено преживяване).

Същността на този процес на дискурс е в това, че съзнанието различава собствените си рефлексивни процедури от обективно съответстващите им средства за изразяване до тяхното изчерпване в резултат на което се достига до излизане извън езиковите структури и тогава съзнанието преминава към реализиране на истинно „знание“ в по-високите състояния (абхиудая) и мокша но в друг тип „физика“.

Дисертацията анализира именно този преход, движението на ума към по-високите състояния преминавайки през съответните „словесни“ обвивки „панчакоша“, на Атман и по-специално към „вратата към Брахман“ - анандамая коша или кулминационната точка на засилено блаженство. Докторантът изследва не само семантичната и но философски-херменевтична употреба на концепта „анандамая коша“ в част от коментарите на Шанкара на основните Упанишади (Таиттирия упанишад) и на Брахма Сутра 1.1.(6).

За качеството и значимостта на тази теоретична рефлексия оказва съществено влияние и образователната подготвеност на докторанта – освен нейната бакалавърска специалност по биотехнологии, две магистратури и най-вече според нас нейните не само специализации, обучения и ретрити но практики по йога и веданта при едни от най-известните съвременни индийски учители от 2008 г. до сега.

Текстът на доктората е преминал през проверка анти-плагиат, съгласно приетите правила на СУ „Св. Кл. Охридски“, което потвърждава оригиналния характер на изследването.

В структурно отношение дисертационният труд се състои от увод, пет глави, заключение и библиография. Обемът на изследването е 365 страници, от които 351 страници са основен научен текст. Библиографията обхваща 178 заглавия, от които 14 са на български автори.

Правилно е изградена и определена методологическата схема за провеждане на научно изследване. Разкрита и обоснована актуалността на темата на фона на вече осъществени изследвания по този проблем, които не са толкова много и в този смисъл

конкретната дисертация допълва не само отсъствието на такова изследване в българската индология но разширява наличните международни такива.

За обект на изследването правилно се приема доктрината панчакоша описваща петте вместилища на душата в коментарите на Шанкара, а за предмет е избрана една от тях - анандамая коша, най-вътрешната от петте обвивки на Атман (стр. 12).

Основната цел, която докторантът си поставя и която аналитично постигна, е да е да разкрие в дълбочина значението на понятието анандамая коша в коментарите на Шанкара и в доктрината на философската школа адвайта веданта. (стр. 10)

Правилно са формулирани и изследователските задачи.

Използваните научни методи за постигане на целта са коректни и съответстват на поставените задачи и анализирания текст. Към указаните бих добавил и използваните от докторанта историсофски метод, както и херменевтичния подход който е приложен прецизно в съответствие с въвежданите от докторанта семантични критерии спрямо различните типове текстове. Разработката е прецизирана е от езикова гледна точка.

Представен е и автореферат в обем от 49 стр., който съдържателно следва структурата на дисертацията и в синтетичен вид представя нейното съдържание, както и научните приноси, конкретизирани за областта на изследването и списък на публикациите по темата на дисертационния труд. Докторантът има шест публикувани статии по темата на изследването с което е изпълнил минималните национални изисквания по чл. 2б, ал. 2 и 3 на ЗРАСРБ и съответно по чл. 24, ал. 1 на Правилника за прилагане на ЗРАСРБ.

2. Научни приноси.

В самото начало на своя анализ Антония Начева рецепира пунктуално един от спорните за всички древни индийски философи въпрос – живот, творчество, авторство в случая на на Ади Шанкара през пресечната точка между реалност, митологизиране, вписване в традицията и т.н. (стр.17-53).

Считам за доказан приносен момент конкретният анализ, както от филологическа така и от религиозно-философска гледна точка етимологията и семантиката на двете основни категории ананда и коша във Ведите (стр.57-117), което в такъв детайлизиран класификационен вариант по тези текстове на Шанкара не е осъществяван. Според Антония Начева в Упанишадите коша придобива значение на вътрешно за човека вместилище. В Чх У 3.15.1 и 3.15.3 е „гръд“, „ковчеже“, „съкровищница“, която в своята кухня е въздушното пространство; антарикша съдържа атман - като защитено и скрито съкровище. В ТУ 1.4 коша е използвана в израза *brahmaṇaḥ kośo 'si medhayā pihitaḥ*, по „Ти си обвивката на бра́хман, забулена със светско знание“ Шастри (1923: 68) или „вместилище на бра́хман, който е върховният аз“.

Приема се тезата, че в по широк контекст коша се употребява в смисъл на обвивка, независимо както докторантът установява, че от Ведите до коментарите на Шанкара коша се разбира като вместилище, което съдържа богатство, отколкото на обвивка. Ценно е установения от докторанта текстови и семантичен факт, че БСШбх 1.1.19, се твърди като и в ТУШбх 2.5, че анандамая атман не е бра́хман и в този контекст Шанкара използва израза „последователността от обвивки“ и в коментара си към БС 1.4.14 и

1.4.15. Основавайки се на речника на Бьотлинг и Рот се констатираат различните конотации на коша, които „клонят по-скоро към съдържимо, отколкото към обвивка“, „място за съхранение на ценни неща“, а преводът на Дойсен е „еместилище на брахман“ (ТУ 1.4) (brahmaṇaḥ kośo 'si medhayā pihitaḥ: „еместилище на брахман който е върховният аз“).

Основателният въпрос и предположение който си поставя докторанта е дали в този откъс използвания смисъл на коша е дал основание на Шанкара да нарече тези тела атман?! Същественият момент е текстовия анализ, който е осъществен по отношение на ТУ 2-5 в който преводът се представя като „еместилищата“ на душата или „обвивките“, и че те се дефинират посредством словосъчетание със съществителното атман: аннамая атман, пранамая атман или като аннамая, пранамая и т.н. термин, описващ петте еместилищата. (стр.98)

Коректно е съмнението относно въвеждането за пръв път на понятието коша, дали е от Шанкара или от неговия учител Гаудапада (петте еместилища в МанУ 3.11). Докторантът ни демонстрира прецизен филологически и семантичен анализ на понятията коша и ананда, показвайки и доказвайки интерпретативната инвариантност на категориите в древноиндийската философия.

Решението за семантичното значение на категорията „коша“ например може да се постигне в зависимост от спецификата на анализ на философската рефлексия на Шанкара в съответния текст, който има определен адресат и специфика (например коментарът на ТУ и БС) може да се интерпретира на различни нива трансцендентно, онтологичено, феноменологичено (пр. бимба-пратибимба-вада, учение за образа и праобраза; докато атманът се намира в системата тяло-разум-чувства не е възможно пълно единство на Брахман и Атман, а техните отношения са сходни образ (пратибимба) и отражение на праобраза (бимба); или спрямо двата типа на интерпретация на Брахман (сагуна и ниргуна) например. Във всеки един от тези подходи конотацията ще има различен семантичен хоризонт, а от там и различния тип рецепция. Защо, защото Шанкара не е само изключителен философ-теоретик, но и авторитетен религиозен деец, както и талантилив проповедник на своето учение.

Въпросът е в контекста на интерпретация на понятията "коша" и "ананда" - като философски категории (падартха) на авторефлексията или като емпирични психосоматични структури, подходи които докторантът изяснява в различните глави на дисертацията В случая основното понятие е Атман. Въпросът е за какъв Атман става въпрос и дали Атманът-Сакшин може да бъде вместен някъде, в ковчеже“, „еместилище“ например? или да е обвит, закрит, скрит и т.н.? Защо?

Защото на единството на Атмана като вечна и не подлежаща на изменения реалност се противопоставя не само различията на явления свят но и многообразието на психическите свойства на личността, защото в индийската ортодоксална традиция психиката също се явява съставна част на природния свят. В този смисъл именно чрез обвивките Атман „въздейства“ върху различните битийни пространства. Атманът-Брахман като сакшин (а не индивидуалния Аз - Атман като психосоматично единство) образно казано "лежи" отвъд Анандамая коша най-тънкото тяло (тялото на блаженство), което също е илюзия тъй като е отделено от Атмана и е свързано с каранашарира.

Този Атман е трансцендентен спрямо кошите, той е "sva-pradhanatvam"(независима самосъщностна основа) и е прикрит от тях, а не в "ковчеже" в което е по скоро антахкарана. Именно различаването на Атман като чисто битие от преходящите и изменчиви състояния на тялото и психиката се отразяват в учението за "петте Атмана" които като че ли са "вложени" един в друг ТУ - „панчакоша“. Тези "тела"(коша) са слоеве и по скоро "калъфи" което според нас е семантично по точно спрямо онтологическия смисъл и функции на тези обвивки в които като че ли е "облечен" Атманът на живото същество. И тъй като са обвивки на този вътрешен атман, те често по принципа на пренасянето, чисто фигурално се именуваат "атмани" или "вътрешни същности, вътрешното аз на индивидуума.

Най вътрешният "калъф" е ананда-мая - атман който е изпълнен с блаженство. Този последен "Атман" - анандамая-коша (състоящ се от блаженство) което се представя като съвкупност от ментални състояния, които настъпват в състояние на дълбок сън без съновидения и се характеризира с дълбоко спокойствие се интерпретира в зависимост от контекста на употреба - от една страна той често едновременно се представя като интимен, най тънко покривало и също като най-вътрешната същност на атмана. Напр. в ТУ Шанкара пояснява, че "Атманът на блаженството" е най-съкровен от всички "слоеве"(коши) поради това, блаженството е резултат при който познание и действие се предприемат заради него.

Става въпрос за две нива - на ананда (блаженство) който е в Упанишадите и Брахман, който е ананда в своята същност. Второто, абсолютно трансцендентно ниво на ананда "пронизва" всички слоеве, включително и слоят - коша на блаженството, който е компонент на емпирическият Аз в състава на който "влиза" и възприемащият положителните състояния интелект - буддхи. Освен това ананда се открива и в профанната радост - раждане на дете, постигането на желаното и т.н.

Според Шанкара характеристиката на Брахман в неговия трансцендентен аспект напр. в БрхУ не може да познае своето блаженство, ако това е възможно то е налице раздвоение (на субект и обект на познание) което противоречи на единството на Абсолюта. Брахман не познава ананда, освободеният не може да познае ананда, тъй като е лишен от тяло и познавателни органи. За пример на различна употреба ще посочим, че в Атмабодха този контекст е различен.

Всички тези особености са разгледани и интерпретирани от докторанта което показва, че Антония Начева не само познава спецификите на най-сложната философска система на Индия – адвайта-веданта на Шанкара, но и че е един прецизен изследовател, който може да подведе своите практически умения под теоретичен анализ, което познаващите този тип проблематика знаят, че в повечето случаи не просто е трудно, а дори невъзможно.

С това констатираме, че приносите на дисертанта са теоретично и логически правилно изведени.

Нямам съвместни публикации с докторанта.

Изказвам пожелание към докторанта този текст да бъде публикуван като монографично изследване с убедеността, че той ще заеме своето достойно място не само в българската индология, но и в научната мисъл посветена на индийската духовност.

3. Заключение.

Дисертационният труд съдържа научни резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на СУ „Св. Кл.Охридски“. Представените материали и дисертационни резултати напълно съответстват на специфичните изисквания на Правилника на СУ за приложение на ЗРАСРБ.

Дисертационният труд показва, че докторант Антония Иванова Начева притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност „Литература на народите на Европа, Америка, Африка, Азия и Австралия“ (Индийска литература и култура) като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Като оценявам положително качествата на представения дисертационен труд, предлагам на уважаемото от мен научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ в професионална направление 2.1. Филология, на Антония Иванова Начева и убедено ще гласувам за това.

София, 25.03.2024 г.

проф. д-р:.....

(Ив. Камбуров)